

AZƏRBAYCAN DİLİ

FƏNNİ ÜZRƏ ELEKTRON DƏRS VƏSAİTİ

IV.Sintaksis

76. Mürekkəb cümlələr

Mürəkkəb cümlələr

İki və daha artıq sadə cümlənin birləşməsindən əmələ gələn cümlələrə **mürəkkəb cümlə** deyilir.

Tabesiz mürəkkəb cümlələr

Tabesiz mürəkkəb cümlələri əmələ gətirən sadə cümlələr arasında tabesizlik əlaqəsi olur, yəni sözlər arasında olduğu kimi, onlar da eyni hüquqlu olur, biri o birinə tabe olmur.
Üşaqlar böyüdü, gənclər qocaldı.

Tabeli mürəkkəb cümlələr

Tabeli mürəkkəb cümlələri əmələ gətirən cümlələr arasında tabelilik əlaqəsi olur. Cümlələr eyni hüquqlu olmur, biri o birinə tabe olur.
O fikirləşdi ki, bu işi sabaha qoymaq olmaz.

IV.Sintaksis

77. Tabesiz mürəkkəb cümlələr

Tabesiz mürəkkəb cümlələr

Xüsusiyyətləri

1. Tabesiz mürəkkəb cümlələri əmələ gətirən cümlələr, nisbətən, müstəqil olur, bir- birinə tabe olmur.

2. Tabesiz mürəkkəb cümlələri əmələ gətirən cümlələr arasında tabesizlik əlaqəsi olur.

3. Tabesiz mürəkkəb cümlələri əmələ gətirən cümlələr bir- biri ilə intonasiya ilə və ya tabesizlik bağlayıcıları ilə bağlanır.

4. Tabesiz mürəkkəb cümlələri əmələ gətirən cümlələr arasında məna əlaqələri olur.

Tərəfləri intonasiya ilə
bağlananlar

Bağlayıcılı tabesiz mürəkkəb
cümlələr

*Axşam oldu, gün batdı, şamlar
yandı.*

*Mən tələsmək istəyirdim,
ancaq bacarmırdım.*

Tabesiz mürəkkəb cümlə

**Həmcins xəbərli sadə
cümlə**

Fərqli cəhətləri

*Bu səslər kəsilən kimi, ağır bir
sakitlik hər tərəfi bürüyürdü,
qəribə bir vahimə yaranırdı.*

İki mübtəda, iki xəbər var.
Sakitlik- bürüyürdü
Vahimə- yaranırdı.

*Bu səslər kəsilən kimi, ağır bir
sakitlik hər tərəfi bürüyürdü və
qəribə bir vahimə yaradırdı.*

Hər iki xəbər bir mübtədəyə
aidir. Sakitlik < bürüyürdü
yaradırdı

IV.Sintaksis

78. Tabesiz mürəkkəb
cümlələrdə məna əlaqələri

Tabesiz mürəkkəb cümlələrdə məna əlaqələri

Tabesiz mürəkkəb cümlələri əmələ gətirən sadə cümlələr arasında məna əlaqələri olur. Belə əlaqələr olmasa, sadə cümlələrin birləşərək mürəkkəb cümlə əmələ gətirməsi mümkün olmaz.

1. Zaman əlaqəsi	Sadə cümlələr arasında başqa məna əlaqələri olmur, onlar ancaq zamana görə bir- biri ilə bağlanırsa, ona zaman əlaqəsi deyilir.	a) Eyni zamanlılıq: İfadə etdiyi hərəkət, hadisə eyni zamanda baş verir. <i>Ağaclar yaşllaşdı, güllər açıldı.</i> b) Ardıcılıq: Hərəkət, hadisə ardıcıl baş verir. <i>Yay bitdi, qızıl payız gəldi.</i>
-------------------------	---	--

<p>2. Səbəb- nəticə əlaqəsi</p>	<p>Sadə cümlələrdən biri bir hadisənin səbəbini, o biri isə həmin səbəbdən meydana gələn nəticəni bildirir.</p>	<p><i>Günəş batdı, hava qaraldı.</i></p>
<p>3. Qarşılaşdırma əlaqəsi</p>	<p>Sadə cümlələr bir- birinin əksinə olan hadisələri bildirir.</p>	<p><i>O sağa çevrilir, mən isə sola.</i></p>
<p>4. Aydınlaşdırma əlaqəsi</p>	<p>Tərəflərinin birində deyilən fikir o birində aydınlaşdırılır.</p>	<p><i>Əlincə qalasına qlxmaq çətindir: dağ çox sıldırımlıdır.</i> (Bəzən yəni bağlayıcısından istifadə olunur)</p>
<p>5. Bölüşdürmə əlaqəsi</p>	<p>Hərəkətlər, əşyalar, şəxslər arasında bir növ, bölüşdürmə, paylanma haqqında məlumat verilir.</p>	<p><i>Ya gərək ədalətli iş görələr, ya da məhv olub gedəcəklər.</i></p>

IV.Sintaksis

79. Tabeli mürəkkəb
cümlələr

Tabeli mürəkkəb cümlələr

Tabeli mürəkkəb cümlələr də iki və daha artıq sadə cümlənin birləşməsindən əmələ gəlir. Tablesiz mürəkkəb cümlələrdən fərqli olaraq, tabeli mürəkkəb cümlələri əmələ gətirən sadə cümlələr eynihüquqlu olmur; biri o birinə tabe olur.

Mən düşünürdüm ki, onların görüşü qaçılmaz idi.

Tabeli mürəkkəb cümləni əmələ gətirən sadə cümlələr tabelilik münasibətinə görə iki yerə ayrılır.

1. Baş cümlə

2. Budaq cümlə

1. Tabe edən cümlədir.
2. Müstəqil cümlədir.

1. Tabe olan cümlədir.
2. Müstəqil cümlə deyil.

Baş cümlənin müstəqil, budaq cümlənin qeyri-müstəqil olmasını onların ayrıca, müstəqil cümlələr halında işlədilməsi kimi başa düşmək olmaz. Burada qrammatik müstəqillikdən söhbət gedir.

Danılmaz həqiqətdir ki, azərbaycan müstəqillik yollarında inamla irəliləyir.

Cümləsində budaq cümlə

(Azərbaycan müstəqillik yollarında inamla irəliləyir)

ayrılıqda işlədilər bilməsi baxımından baş cümlədən müstəqildir.